

ПРОТИВТЕРОРИСТИЧКА ЗАШТИТА ЕНЕРГЕТСКИХ ПОСТРОЈЕЊА

Давор М. Милошевић
Војска Србије, 1. бригада КоВ

Референтни објекат безбедности – држава, полако се помера из средишњег оквира замисли безбедности и његово место заузима појединац и организација. Незаустављиви процес преобликовања безбедности одразио се на промене замисли и концепта безбедности. Противречности, присутне између актера светске политике, су изнедриле нове претње, изазове и ризике по све учеснике међународне безбедности. Не може се са сигурношћу рећи, ни за један објекат безбедности, који су све облици и извори угрожавања његове безбедности. Комбинација природне и технолошке катастрофе може за неколико сати нанети последице какве би проузроковао озбиљан оружани сукоб, и то без икакве могућности безбедносног система да одговори изазову. Штета коју природне и индустријске несреће могу изазвати је драстично увећана „демографском експлозијом“ становништва и његовим миграцијама у градове, огромне индустријске центре, који се полако претварају у потенцијалне „темпиране бомбе“ јер свака природна и индустријска несрећа могу у тренутку да угрозе безбедност јако великог броја људи и материјалних добара. Уништењем дела критичне инфраструктуре, или њеним разарањем у целости, могу се проузроковати дугорочне последице по друштвено-економски живот у околини, изазвати загађење околине, али и „контаминирати“ угрожено подручје на дужи период.

Кључне речи: *енергетска безбедност, противтерористичка заштита, критична инфраструктура*

Увод

У току последње деценије 20. века дошло је до преобликовања замисли и концепта безбедности. Постојао је биполарни међународни систем, а средишњи објекат безбедности била је држава. Како је на међународној позорници дошло до губитка моћи једног од два светска такмаца, тако је нестала до тада сигурна и добро позната извесност у међународним односима. Сада не само да односи између актера на међународној сцени представљају неизвесност и стрепњу, већ није потпуно јасно ко или шта је у средишту замисли безбедности. Тренутно стање у међународним односима најприближније је описао Џозеф Нај: „Свет на почетку 21. века је несвакидашњи коктел континуитета и промене“.¹

¹ Nye, Joseph S. Jr. (2003). *Understanding International Conflicts*, Fourth edition, (Foreward by Stanley Hoffman). New York: Longman, стр. 2.

Противречности, тренутно присутне између актера светске политике, су изнедриле нове претње, изазове и ризике по све учеснике међународне безбедности. Не може се са сигурношћу рећи, ни за један објекат безбедности, који су све облици и извори угрожавања његове безбедности.

Дуготрајни референтни објекат безбедности – држава, полако се помера из средишњег оквира замисли безбедности и његово место заузима појединац. Незаустављиви и трајни процес преобликовања безбедности одразио се на промене замисли и концепта безбедности. Тако, држава више није главни предмет интересовања изучавања науке о безбедности. Место државе преузеле су транснационалне и међународне организације, нације, националне мањине, разне професионалне и маргинализоване групе и као најбројнији чиниоци безбедности - појединци. Како овим организацијама, друштвеним групацијама и појединцима није доступно поседовање оружане силе и њене употребе у процесу остваривања интереса, већ то остаје ексклузивно право држава, оне су морале прибећи изналажењу неоружаних видова борбе.

Такође, техничко-технолошки развој у последњој деценији 20. века доноси до тада незамисливу повезаност на глобалном нивоу отварајући многе нове димензије друштвених односа претварајући читаву планету у „глобално село“ и тиме знатно олакшавајући развој и примену нових метода неоружане борбе изједначавајући њихов значај и резултате са оружаним видовима борбе.

Концепција асиметричног рата као дограђена творевина савремених агресора, настала је на уверењу да се чак и крупни политичко-стратегијски циљеви могу постизати применом разноврсних облика неконвенционалних против-герилских, психолошких и других специјалних дејстава и активности. Специјални рат, као средство политике, налази се између политике, као легалног насилног метода и садржаја деловања и рата као нелегалног и насилног метода примене силе. Циљ је да се у једној земљи промене односи и наметне сопствена политичка, економска, војна и идеолошка доминација. Као што се види, на удару су све сфере човековог живота. Оне имају политички, економски аспект, енергетски и еколошки аспект.

Ризик по безбедност живота, имовине, ризик од неуспеха, итд. изазивају страх код човека који је у савременим сукобима постао једно од најефикаснијих средстава борбе и постизања ратних циљева на најбржи, најекономичнији и најлакши начин.

Тероризам као глобална безбедносна претња свету и најзначајнији облик угрожавања стабилног безбедног окружења утиче на друштвено-економски развој света, региона, држава. Како на друге области људског живота, тако остварује утицај и на један, за живот, врло важан сегмент – енергију. Нападом на један енергетски објекат, неким од начина испољавања тероризма, терористи могу произвести каскадни ефекат, који може делимично или у целости проузроковати деструкцију привреде једне земље, региона, па чак угрозити и глобални безбедносни мозаик. Међународна заједница, као и земље појединачно, на различите начине и са различитих нивоа одлучивања покушавају теоретским усаглашавањима и практичним корацима побољшати енергетску безбедност.

Енергетска инфраструктура

Енергетску инфраструктуру чини све оно шта је неопходно за експлоатацију ресурса, превоз, прераду, транспорт, продају, употребу и наплату утрошених енергетских ресурса. Тако да се под енергетском инфраструктуром сматрају и нафтне бушотине на

отвореном мору, рафинерије, бродови танкери, камиони цистерне, али и бензинске пумпе, међународна удружења, екологија па чак и финансијске институције које опстају на трговини енергентима и сви они који у овом ланцу профитирају.

Сваки од ових сегмената може бити угрожен, а тиме и одређени друштвени токови, чиме се могу изазвати посредне и непосредне потешкоће на микро и макро друштвеном плану и на локалном, регионалном или глобалном нивоу.

Природне и техничко-технолошке несреће до скоро су се сматрале незауштављивим. Међутим, глобални системи за праћење климатских промена и високоразвијени системи за безбедност на модерним индустријским постројењима одговор су човека на претње које могу да изазову негативне последице упоредиве са последицама оружаних дејстава конвенционалним оружјем велике снаге.

Комбинација природне и технолошке катастрофе може за неколико сати нанети последице какве би проузроковао озбиљан оружани сукоб и то без икакве могућности безбедносног система да одговори изазову.² Штета коју природне и индустријске несреће могу изазвати је драстично увећана „демографском експлозијом“ становништва и његовим миграцијама у градове, огромне индустријске центре, који се полако претварају у потенцијалне „темпиране бомбе“ јер свака кулминација незадовољства (нереди), природна и индустријска несрећа и сл. могу у тренутку угрозити безбедност јако великог броја људи и материјалних добара.³

Евидентно је да у целокупном сагледавању енергетске безбедности не могу да се под критичну инфраструктуру подведу само инсталације и постројења намењена за проналазак, производњу, дистрибуцију и коришћење енергије или њену конверзију. У ширем контексту сагледавају се и економски аспекти могуће природне катастрофе, као и опште друштвене последице до којих може довести напад на енергетску инфраструктуру.

Критична инфраструктура се никада не сагледава парцијално и независно од других сегмената када су у питању процене угрожености националне безбедности. Примера ради, Америчка администрација приликом сагледавања могућности утицаја на стабилно безбедносно окружење унутар САД процењује утицаје терористичких напада и природних катастрофа, као и мере, активности и радње које треба предузети како би се превентивно деловало или ублажиле последице које би се догодиле од потенцијалних напада. Такође, сагледава се број и начин ангажовања људских и материјалних ресурса, правци евакуације, поступци деконтаминације и сл.

Критична инфраструктура обухвата поједине институције јавног и приватног сектора, канале дистрибуције те „мреже“ лица и информација које гарантују несметан и континуиран проток људи, робе и услуга, што је кључно за стабилност економског и одбрамбеног система. У групу „критичне инфраструктуре“ убрајају се: телекому-

² Што потврђује катастрофа која је захватила северни део Јапанског острва-комбинација земљотреса, цунамија и оштећења нуклеарних реактора.

³ Систем *HAARP (High Frequency Active Auroral Research)* који развијају САД сматра се једним од система којим је могуће утицати на климатске промене и изазвати природне несреће, или пак омогућавати повољне услове за дејство оружаних снага на одређеном простору. Тако да је природне и индустријске катастрофе по свему судећи у будућности немогуће сврставати само у неоружане видове угрожавања безбедности, јер се, бар за сада, не може са сигурношћу утврдити да ли је у питању природна непогода, односно индустријска несрећа, или су у питању диверзије.

никације, електропривреда, складиштење и пренос гаса и нафте, банкарство и финансије, транспорт, водоснабдевање, хитна служба (укључујући медицинске, полицијске, ватрогасне и спасилачке службе) и друге институције.⁴

Критична инфраструктура се највише сагледава са становишта енергетске безбедности. На ово нам указују чињенице као што су:

- већина компанија које се баве производњом, транспортом, прерадом или продајом енергената су већински у власништву државе;

- извори енергената, транзиција енергената или произведена енергија преко територије међународног субјекта као и сигурно снабдевање енергентима у кризним ситуацијама детерминишу се у стратегијама и политикама националних безбедности;

- корпорације или фирме које су већински власници појединих сектора у раду са енергијом и енергентима имају блиску координацију када су у питању безбедносно-одбрамбене мере и заштита енергије и енергената.⁵

Са становишта угрожености појединих објеката, инсталација или постројења полази се од процене колико су они на неки од начина заштићени. Поједини објекти и институције у држави, као што су зграде владе, председништава, резиденције амбасадора и др. су по природи заштићене, ово су мањи чувани објекти, са мањим бројем ресурса, налазе се на местима која се могу блокирати брзом интервенцијом снага безбедности и на тај начин ухватити починиоци или умањити последице евентуалног напада.

Објекти критичне инфраструктуре у енергетско-безбедносном смислу су:

- најчешће много већи;

- често удаљени од насеља;

- према начину обезбеђења специфични;

- етаблирани да уништењем, или чак и делимичним оштећењем, само једног објекта се могу нанети непроцењиви губици у људским и материјалним ресурсима, али и проузроковати колапси енергетских система, загадити човекова околина, пореметити ток устаљеног свакодневног живота, или на дужи временски период destabilисати банкарски или финансијски сектор једне земље. Низ је примера или сценарија којима се могу поткрепити наведене тврдње.

Што се тиче површине, нафтне бушотине, поља ветрењача, објекти за прераду биомаса или нуклеарна постројења јесу инсталације које с околним земљиштем (или морским дном) и помоћним објектима заузимају и по неколико стотина хектара. Мрежа која преноси енергију, такође као критична инфраструктура, мора бити заштићена у вишеструком смислу. Превоз енергената према објектима и од њих је такође критичан пут, који с тога мора бити обезбеђен.

Уништењем дела критичне инфраструктуре, или њеним разарањем у целисти, могу се проузроковати дугорочне последице по друштвено-економски живот у околини, изазвати загађење околине, али и „контаминирати“ угрожено подручје на ду-

⁴ Vukić, Z. (2009). *Bosanskohercegovačka elektroenergetska privreda između struke i politike – stanje i perspektive*. Sarajevo: Centar za strateške studije – Centar za regionalnu saradnju, стр. 5.

⁵ Због угрожености, али и финансијске моћи компанија из енергетског сектора, овај привредни сегмент спада у први у којем је дошло до организоване, тзв. „корпоративне безбедности“ и формирања првих приватних корпоративних армија, које штите све; од бушотина и копова, преко транспорта, постројења, складишта и токова дистрибуције.

жи период (не планирајући ову зону за пољопривреду, улагања у индустријске објекте; преко оваквих територија прекида се транспорт), у зависности од врсте настале штете односно извора загађености (пуцање бране, уништење погона рафинерије и др.).

Последице оваквих констелација су настајања тзв. „хазарда”. Хазарди су посебно (потенцијално) опасна индустријска подручја чије постојање представља потенцијални ризик од избијања еколошког акцидента. При чему, географски и геостратегијски положај земље има велики утицај на еколошку безбедност поготово са аспекта глобалне безбедности.⁶

Након што се сагледају евентуални утицаји на инфраструктуру, потребно је извршити, пре свега, одређену класификацију догађаја који на њу могу утицати. Према једном гледишту, могући хазарди су:

1. Природне несреће – узрочни хазарди/несреће: атмосферске (олујни ветар, суша, снежни наноси...), геолошке (земљотреси, цунами, одрон земљишта, активирање вулкана и др.), хидролошке (речне поплаве, дизање нивоа мора и сл.), еколошке (пожар, деградација земљишта...);

2. Техничко-технолошке несреће – узрочни хазарди/несреће: транспортне (саобраћајне несреће, путни, водени, железнички и авионски саобраћај, транспорт опасних материја), индустријске (несреће у хемијској и петрохемијској индустрији, рударске несреће и др.) и остали техничко-технолошки хазарди (нуклеарне хаварије и др.).

3. Друге несреће – узрочни хазарди/несреће: специјална деловања (диверзије, саботаже), терористички акти и друштвени немири.⁷

Облици угрожавања енергетске инфраструктуре

Начини испољавања тероризма с утицајем на енергетску инфраструктуру могу се апострофирати кроз:

- оружане нападе,
- саботаже,
- диверзије,
- *cyber* нападе и
- пиратство.

Оружани напади на енергетску инфраструктуру препознају се по нападима на објекте и лица која су значајна за одржавање, развој и заштиту постројења и инсталација. Најчешће су то отворени напади на енергетски објекат, где се примењују различите тактичке замисли терориста. По правилу се изводе пешадијским наоружањем са средствима за блиску подршку и уз кључну примену минско-експлозивних убојних средстава.

⁶ Примера ради, када се десила позната хаварија нуклеарне електране у Чернобилу 1986. године, бивша СФРЈ се нашла на значајном удару управо због њеног географског положаја који је пружао повољност контаминаности.

⁷ Dujović, J. (2009). *Metode procenjivanja, programiranja i planiranja zaštite i spasavanja – skripta*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka, стр. 25.

Саботажа, у најширем смислу, подразумева свако намерно ометање неког људског подухвата или циља. Најчешће је реч о ометању процеса производње, али могу бити у питању и политички, војни, научни и други процеси и акције.⁸ Објекти напада могу бити инсталације и постројења, али и складишта средстава за производњу (турбине за хидроцентралне), средстава за рад (рачунарска опрема за нуклеарну централу и др.), репроматеријала и др.

Диверзија је по неким карактеристикама слична терористичком деловању, због чега је многи теоретичари поистовећују са тероризмом, или је сматрају неодвојивом од њега. Наиме, диверзија је несумњиво облик испољавања тероризма у ширем смислу, тј. средство за његово извршење. Користи се у три основна значења: политичком, војном, и кривичноправном.⁹ Објекти диверзантског напада су индустријски, пољопривредни и други привредни објекти, саобраћајна средства, уређаји или постројења, системи веза, уређаји јавне употребе (нафтовод, гасовод, водовод, топловод, и сл.), бране, складишта, зграде или други објекти који имају већи значај за безбедност, привреду или функционисање јавних служби.¹⁰ Диверзија као облик дејства може бити примењена на све врсте инсталација, постројења и објеката енергетске инфраструктуре.

Терористички cyber напад може бити усмерен и вишеструко програмиран како би *domino* ефектом нанео много веће штете критичној инфраструктури. Тим путем се интензивније пропагира и оправдава акт тероризма, регрутују нови чланови, договарају акције, тргује капиталом. Хиљаде страница Ал-Каидине „енциклопедије џихада“ кружи *Internet*-ом. Уочи 11. септембра 2001. године, *Al-Qaida* је себи обезбеђивала подршку на 32 сајта, а данас се процењује да близу пола милиона сајтова подржава разне врсте тероризма. У току је планско измештање терористичких активности у *cyber* простор.¹¹

Према претходно наведеним информацијама, евидентно је да и у терористичким организацијама постоје стручњаци који су способни да на различите начине угрозе критичну инфраструктуру једне земље или компаније, те је стога неопходно имати на уму да је критична инфраструктура примамљив циљ за терористе. Са контекстуалне равни енергетске безбедности неопходно је да се врше процене угрожености одређених објеката, електродистрибутивних мрежа, поља соларних ћелија, нуклеарних електрана, софтверских програма и др. од могућег терористичког напада.

Сходно томе, потребно је да се редовно врши обука и прате достигнућа у *cyber* простору како би се овакав напад могао препознати, извршити процена и правовремено реаговати, тј. одговорити на тај удар.¹²

⁸ Milošević, M. (2001). *Sistem državne bezbednosti*. Beograd: Policijska akademija, стр. 235.

⁹ Исто, стр. 223.

¹⁰ Šikman, M. (2009). *Terorizam*. Banja Luka: Univerzitet Sinergija, Fakultet za bezbednost i zaštitu Banja Luka, стр. 232.

¹¹ О чему сведочи и највећи терористички напад у сајбер простору из јуна 2017. године који је оштетио сервере и украо податке многих приватних и правних лица и државних субјеката широм света, парализујући чак читав здравствени систем Велике Британије.

¹² Немачки технолошки гигант „*Siemens*“ потврдио је да је најмање 15 индустријских постројења широм света погођено вирусом који је напао програме које он продаје. Вирус „*Staksnet*“ највише је погодио Иран и ради на принципу да открива слабости у Сименсовим програмима који се користе у раду постројења као што су водоводи, нафтне платформе и електране. Вирус „*Staksnet*“ први пут је примењен у јуну 2010. године, од када га стручњаци за компјутерску безбедност интензивно проучавају.

Рањивост информатичких система и мрежа може бити смањена мерама које су опште, али у случају енергетске безбедности оне морају имати своје специфичности. Одређене мере укључују одвојене системе у информатички праћеним мрежама (нпр. како напад и прекид нафтовода терористичким актом може бити ублажен аутоматским затварањем протока нафте у нафтоводу или да вирусом нападнут систем праћења рада ветроелектране може бити препознат од стране адекватног софтвера како саботажа рада критичне инфраструктуре не би била погубна за читав систем).

Базична је чињеница да су заштитни системи у области енергетске безбедности изузетно скупи, јер се заснивају на високософистицираној технологији (*intranet*-и, осетљива опрема – микрочипови, подаци и др.). Такође, софтверски, опрема је захтевна са становишта нивоа одлучивања, односно који ниво има „кључеве“ за употребу појединих делова система и приступ одређеним подацима.

Са становишта енергетске безбедности, *cyber* напад на критичну инфраструктуру може бити изведен у сваком тренутку. Због тога се формирају посебни тимови и центри (*CYBELS: Cyber-Expertise for Leading Security*) који имају мониторинг над могућим нападима. Овакви системи установљавају се у посебним безбедносним центрима који могу да надгледају и до 500 примарних система у енергетској безбедности, транспорту и банкарском сектору. Примера ради, Центар у Паризу има девет способности: детекција, прикупљање података, агресија, односи са другим системима, извештавање, ситуациони приказ, анализа, менаџмент и реакција.¹³

Пиратство не мора да буде начин испољавања тероризма, али је свакако претња енергетској инфраструктури. Најчешће се нападају бродови-танкери, а енергенти (нафта и хемикалије) се задржавају како би се за њих тражио откуп. Најчешће жртве су припадници бродског особља или лица која прате транспорт.

Модерно сагледавање ове проблематике наводи и на процену могућности терористичког напада на енергетску инфраструктуру путем бомбаша самоубица, а превентивне мере су опште, са специфичностима за поједине објекте.¹⁴

Изведени терористички напади на енергетска постројења

Сведоци смо да је енергетска инфраструктура „уносна“ мета многим терористичким организацијама. Оснивач најпознатије терористичке мреже *Al-Qaida*, Осам Бин Ладен, је чак позивао на угрожавање енергетске инфраструктуре: „нападати руте снабдевања и токове нафте... постављати мине на линије снабдевања и убијати власнике компанија“. Гасоводи и нафтоводи су нарочито рањиви на нападе терориста, с обзиром на то да су изузетно дуги (као објекат) и тешко их је бранити.

Као пример, може се истаћи да је у оквиру операције „Ирачка слобода“ било више од 500 терористичких напада на цевоводе нафтовода, нафтне инсталације, али и на раднике нафтних компанија у Ираку у периоду од 2003. до 2008. године. У Ни-

¹³ Mackenzie, C. (2010). *Do no harm-Thales Develops a "complete" network protection system-article*, Defence Technology International, стр. 38.

¹⁴ Kaith, S. (2008). „International Organization Contribution of Countering Suicide Terrorism“, у: *Defence Against Suicide Bombing Course V*, 22-26 September . Turkey: The Centre of Excellence Defence Against Terrorism, стр. 10.

герији је израчунато да је због терористичких напада дошло до смањења профита од нафтне индустрије за 25%. Такође, у *Abqaiqu* (Саудијска Арабија) су у фебруару 2006. године терористи покушали да експлозивом напуњеним возилима прекину доток нафте у највећим нафтним постројењима. Мада већа штета није проузрокована, то је довело до повећања цене нафте за два долара по барелу.¹⁵

На другој страни, експлозија једне секције трасе бомбашким нападом уништила је део нафтовода у Колумбији 1998. године. Напад су извели герилци, а том приликом је убијено 70 људи. *Ejercito Popular Revolucionario* је активна герилска група која је позната по терористичким нападима на гасоводе и нафтоводе у мексичким јужним државама Веракруз и Тлаксала.

Такође, двојица чувара убијена су у терористичком нападу на руску хидроцентралу на Кавказу. Непознати нападачи убили су двојицу чувара на улазу у хидроцентралу Баксан у руској савезној републици Кабардско-Балкарској, пробили се у њену унутрашњост и поставили експлозив којим су оштетили њене генераторе. Руска федерална служба безбедности ФСБ сматра да је напад дело исламистичких терориста, који се боре за стварање независног кавкаског емирата. У поређењу са нападима у Чеченији, Дагестану или Ингушетији, стање у тој републици је знатно мирније. Хидроцентрала Баксан отворена је 1939. године и снабдева струјом локалне железничке линије и оближње познате бање.

У Авганистану су терористи напали електричну централу у Саргардану – провинција Сарах, која је у фази реконструкције. У задњем, трећем у низу напада, дошло је до великих борби између терориста и полицијских снага. Евидентно је да се директни напади на енергетску инфраструктуру детерминишу у разним сферама. Напади на инфраструктуру која служи за снабдевање енергентима такође су препознатљиви. Примера ради, у Авганистану се дешавају отмице радника на изградњи нове пруге на правцу узбекистанска граница-Хајратан-Мазари-И-Шариф-Кабул, док се у целој земљи врше атентати на стручњаке из појединих области енергетских система (инжењери, научници и др.).

Напад на француски танкер „Лимбург“ 2002. године карактеристичан је пример напада. Он потврђује чињеницу да брод-танкер може такође бити терористичка мета. Такав брод може да се користи на два начина: као пука мета, уз покушај оштећења његовог прамца како би се садржај просуо или уз омогућавање блокирања неког пролаза (мореуз, лука, канал, итд.). Танкер цистерна је, међутим, и оружје. Лако је замислити супертанкер усмерен пуном брзином на лучку инфраструктуру или део неке обале. Стручњаци кажу да је готово немогуће зауставити велики танкер у пуној брзини.¹⁶

Постоји низ доказа да *Al-Qaida* преферира бродове као своје оружје. Кад је 2002. године ухваћен шеф операција *Al-Qaide* за Јемен и Персијски залив, *Abd al-Rahim al-Nashiri*, изашао је на видело пун распон планираних операција *Al-Qaide*. *Al-Nashiri* је био одговоран за припремање напада на амерички разарач *USS Cole* 2002. године, као и за неуспели напад, девет месеци раније, на разарач *USS Sulli-*

¹⁵ Види: Schmid, P. A. (2006). *Terrorism and Energy Security-Targeting Oil and Other Energy Sources and Infrastructure*. Memorial Institute for the Prevention of Terrorism.

¹⁶ Petrović, Z. (2010). *Geopolitika energije*. Beograd: Institut za političke studije Centar „Југоисток“, стр. 392.

vans (глисер су претоварили експлозивом, па је потонуо пре него што је стигао до мете). *Al-Nashiri* је признао планирање напада на танкере глисерима пуним експлозива, и додао како *Al-Qaida* истражује могућности напада мањим авионима напуњенима експлозивом и рониоцима који би постављали подводне мине на танкере са Запада. *Al-Nashiri* је у истрази признао да ће *Al-Qaida*, ако ратним бродовима буде претешко прићи, усмерити нападе на крузере који сваке године превозе милионе путника и који су идеална мета, јер је пуно људи смештено на мали простор. Поминуо је и план за напад на британске и америчке ратне бродове док пролазе кроз Гибралтар, након чега су појачане безбедносне мере око Гибралтарског пролаза и уведена пратња танкерима који тим подручјем пролазе. Иначе, мароканске тајне службе и *CIA* су у мају 2002. године откриле три саудијска држављанина који су увежбавани у Авганистану и који су признали планирање самоубилачких напада глисерима пуним експлозива на бродове коалиционих снага.

Стратешки гледано, терористички напади могу се детерминисати у неколико сегмената који могу угрозити стабилно безбедносно окружење:

- отмица танкера и његово уништење у некој важној луци уз велику људску, материјалну и еколошку штету;
- отмица танкера и његово уништење у кључним поморским пролазима, с циљем прекида енергетског снабдевања и трговине;
- кријумчарење оружја за масовно уништење у контејнерима и његова активација у некој важној луци;
- самоубилачки напад на *off-shore* платформе и друга нафтна постројења, попут напада у Ираку 2004. године.

С обзиром на неколико претходно наведених терористичких напада и доступне анализе, евидентно је да они на посредан или непосредан начин могу бити изведени током различитих активности при раду с енергентима. Током копања, вађења или бушења, извори енергената с инфраструктуром су погодна терористичка мета. Ово је нарочито изражено у зонама сукоба већег интензитета.

Производња и конверзија енергената у енергију за потрошњу представља вишеструко уносан циљ за терористе, јер се уништењем једног нафтног поља, поља ветрењача или поља соларних ћелија, наносе каскадни губици који могу направити тешку деструкцију привреде једне земље. Рафинерије нафте, постројења за претварање енергије ветра, или соларне енергије у електричну погодну за пренос, недвосмислено су терористичке мете с последицама које дуготрајно могу дестабилизирати цело подручје.

Терористички напади током дистрибуције енергије подразумевају извођење напада на дуге електро-енергетске водове, контролне тачке, нафтоводе, гасоводе, водоводе и друго, без обзира на то да ли су они качени на конзоле или постављени на сталке или стубове, вођени по површини земље, по морском дну или испод морског дна.

Транспорт енергената је несумњиво најрањивији у погледу могућих терористичких напада, јер су, као што је то у претходно наведеним примерима објашњено, терористи у могућности да, условно, на било којем месту нападну такав транспорт (копненим, ваздушним или морским путем).

Карактеристично је да напади на енергетску инфраструктуру у великој мери имају међународни и регионални карактер, док је мањи број њих унутрашњи (као облик унутрашњег екстремизма). Средства која се користе при нападима на енергетску инфраструктуру, и која су до сада коришћена, јесу конвенционална, али не треба пренебрегавати чињеницу да се напад може извршити и нуклеарним, хемијским и биолошким оружјем.

Спречавање тероризма

Спречавање тероризма подразумева организовани облик друштвене превенције, криминалну профилаксу као основну функцију криминалне политике. Спречавање тероризма претпоставља познавање криминалних појава, политичких, економских, социјалних и друштвених узрока и услова који до њих доводе. Одвија се кроз превентивну делатност државних органа и друштвених институција, а прате је политичке, социјалне, економске, педагошке и друге мере усмерене на отклањање фактора деликвентних појава, па и тероризма.

Савремени терористички извори и облици угрожавања праксе и вредности државе, чине нужним висок материјално-технички ниво опремљености органа безбедности државе, њихову ефикасну организацију, све развијенији простор за примену резултата природних и друштвених наука у остваривању њихове улоге и задатака као стручне службе друштвеног система и њему одговарајућег система безбедности као подсистема друштва. Овоме иде у прилог чињеница да су терористичке организације данас опремљене најмодернијим наоружањем и опремом, да за њих раде многи стручњаци из различитих научних области (биологија, физика, итд), да су материјално и финансијски врло добро обезбеђени, чак у неким случајевима боље и од саме службе безбедности.

Из саме чињенице да је тероризам изражени облик угрожавања безбедности појединих држава, региона, па чак и међународне заједнице, произилази и значај спречавања тероризма. Сходно томе, спречавање тероризма применом разноврсних мера и поступака, како на унутрашњем тако и на спољашњем плану, представља нужност и саставни део националне и наднационалне безбедности. Тако спречавање тероризма захтева јединствено ангажовање на унутрашњем и међународном плану.

Противтерористичка борба је комплекс усклађених офанзивних и дефанзивних оружаних и неоружаних мера и активности које предузимају субјекти и снаге пасивног субјекта (жртве напада) у процесу тероризма, са приоритетним циљем да одврате терористе од извођења аката насиља, односно да их спрече да нападну непосредну жртву, а уколико су отпочели да примењују оружано насиље, да њихове извођаче (наоружане банде и сличне групе) у што краћем временском року, ефикасно и потпуно неутралишу, истовремено одлучно настојећи на разбијању и уништавању других (невојних) елемената њихове организацијске структуре.

Противтерористичка операција је врхунски, веома сложен и првенствено офанзиван облик противтерористичке борбе. У њој сви субјекти и снаге противтерористичког система државе, првенствено наменске противтерористичке снаге, максималном применом неоружаних и оружаних мера и активности против појединог, већег броја или свих структурних елемената одређеног терористичког субјекта, на одређеном простору и за одређено време настоје да их неутралишу у највећој могућој мери и тиме постигну постављени оперативни или стратегијски циљ.

Принципи противтерористичке борбе

За успешно организовање противтерористичке борбе потребно је придржавати се следећих противтерористичких принципа: превентивност, свеобухватност, централизованост, офанзивност, информисаност, доследност, самокритичност и законитост.

Превентивност. Принцип превентивности подразумева скуп мера и радњи којима субјекти система безбедности настоје да спрече извршење терористичког акта, или да ублаже последице, ако је терористички акт већ извршен. Такође, превентивност се може сагледати и са аспекта организовања борбе против тероризма, јер адекватно и ефикасно организована борба против тероризма у многоме доприноси спречавању терористичких напада.

Свеобухватност. Свеобухватност подразумева неопходно и потребно ангажовање свих субјеката и снага система безбедности, у границама њихове надлежности. То подразумева постојање јасних граница надлежности појединих субјеката и снага система безбедности, као и прецизно дефинисаних обавеза у поступању у случају терористичког напада. Све ово је неопходно ради постизања што веће ефикасности у организовању борбе против тероризма. Принцип свеобухватности обухвата укључивање у противтерористичку борбу и осталих друштвених и државних субјеката, који могу дати свој допринос у организовању борбе против тероризма.

Централизованост. Принципом централизованости снаге и субјекти система безбедности обезбеђују јединство поступања у случају терористичког акта, којим се омогућава обједињавање њихових могућности у организовању борбе против тероризма. Поштујући овај принцип многе државе су приступиле организовању посебних организационих тела, чија је примарна функција координирање свих снага и субјеката безбедности приликом организовања борбе против тероризма.

Офанзивност. Офанзивност, као принцип противтероризма, обухвата непрекидно, динамично, агресивно деловање субјеката и снага система безбедности против терориста, у циљу њиховог ометања, дискредитовања и онемогућавања да извршавају планиране терористичке акте, у свим условима, у свако време и на сваком месту. Офанзивност се испољава иницијативом и високим степеном активности наведених субјеката.

Информисаност. Принцип информисаности може се сагледати са два аспекта. Први подразумева располагање неопходним обавештајним и другим подацима који су од великог значаја за успешно организовање борбе против тероризма. Ту се пре свега мисли на податке о терористичким организацијама и њиховом деловању, односно о планирању, припремању и извођењу терористичких аката. Са друге стране, принцип информисаности подразумева постојање јасне свести и слике о тероризму, као појави, како код снага и субјеката система безбедности, тако и код свих других државних и друштвених субјеката.

Мере противтерористичке борбе

Уважавајући напред речено, јасно је да тероризам представља вишеслојну појаву, као и да многобројни узроци доводе до тероризма. Спречавање тероризма претпоставља познавање криминалних појава, политичких, економских, социјалних и друштвених узрока и услова који до њих доводе. Из тог разлога потребан је мултидисци-

плинаран приступ супротстављању тероризму. Неопходно је изграђивање антитерористичке стратегије, која ће моћи да успешно одговори на изазове савременог тероризма. То значи да државе морају истовремено предузети низ антитерористичких мера, од којих се у литератури, као најважније спомињу: политичке антитерористичке мере – конфликтно-резолутивног типа, економске и социјалне антитерористичке мере, психолошко-комуниколошко-образовне антитерористичке мере, обавештајне и војно-полицијске антитерористичке мере и правне антитерористичке мере.

Политичке антитерористичке мере – конфликтно-резолутивног типа. То су мере и радње које су усмерене ка решавању сукоба средствима јавног дијалога и тзв. тајне дипломатије. Њима се позивају терористичке организације да учествују у масовним покретима који доносе одређене, па и политичке промене, афирмише се оснивање опозиционих структура и покрета којима се смањује утицај терористичких организација, даје се делимична или условна амнестија припадницима неких терористичких покрета који су на граници са тзв. револуционарним ослободилачким покретима, врши се дипломатски притисак на државе и друге спонзоре терористичких организација итд. Њихова суштина је у вођењу одговарајуће антитерористичке политике, како на унутрашњем тако и на спољашњем плану државе.

Економске и социјалне антитерористичке мере. Ове мере усмерене су против монетарних и социјалних аспеката тероризма. Овим мерама настоје се елиминисати социјални узроци тероризма путем разних социјалних програма (програма запошљавања и отварања легалних алтернатива). Такође, њима се забрањује финансирање терористичких организација, и подстиче сарадња држава на праћењу и конфискацији фондова који служе за финансирање тероризма.

Психолошко-комуниколошко-образовне антитерористичке мере. Психолошко-комуниколошко-образовне антитерористичке мере су мере којима се настоји да се успостави заједнички систем вредности ради остваривања дијалога са политичким противницима и осигура слободно изражавање мишљења. Овај скуп мера односи се и на специфична питања коришћења медија у условима антитерористичке кампање (забрана интервјуа терориста, осигурање публициитета терористима само онолико колико је потребно за остваривање краткорочних циљева, образовање новинара о начину извештавања о терористичком акту, коришћење медија ради упозорења јавности о мерама самопомоћи и др.).

Обавештајне и војно-полицијске антитерористичке мере. Овим мерама обезбеђује се заштита потенцијалних објеката (људских и материјалних) од терористичког деловања. Правремено поседовање обавештајних података везаних за терористичку делатност, од пресудне је важности за успешно супротстављање тероризму. Војно-полицијске антитерористичке мере остварују се ограниченим и усмереним, углавном краткотрајним деловањем војних и полицијских структура, по командним и логистичким структурама терористичких организација. Те мере подразумевају и формирање посебних антитерористичких војних и полицијских јединица, специјално оспособљених за борбу против тероризма.

Правне антитерористичке мере. Правне антитерористичке мере су мере којима се на нивоу међународне заједнице и у оквиру унутрашњих правних поредака стварају претпоставке за успешну превенцију и репресију свих врста и појавних облика тероризма. Те мере укључују доношење међународних конвенција ко-

јима се регулишу питања дефинисања тероризма, финансирања терористичких организација, питања екстрадиције међународних терориста, и др. Такође, значајно је и кривично-правно регулисање свих аспеката одбране од тероризма на унутрашњем плану државе. Том приликом се одређују надлежности, права и обавезе снага и субјеката безбедности, али и других друштвених и државних субјеката који су од значаја за спречавање тероризма. До организовања оптималног модела одбране од тероризма, на основу наведених антитерористичких мера и сагледавања проблема савременог тероризма, није лако доћи јер је то исто тако сложено и деликатно питање, као што су и сама суштина и карактер тероризма са којим се суочавамо. Истовремено са питањима теоријског одређења појма тероризма, његових узрока, циљева и последица, потребно је одређивати и стратегију у борби против тероризма, као и носиоце и тактику борбе, како на међународном тако и на унутрашњем плану.

Под појмом противтероризам може се подразумевати укупност офанзивних и дефанзивних мера и радњи чији су носиоци снаге и субјекти система безбедности, а које су усмерене на потпуно неутралисање носилаца и ефеката терористичког акта, у свим његовим димензијама (организационим, функционалним, економским, психолошким, итд.).

Из овако изложеног и конципираног схватања противтероризма може се закључити да је противтероризам, углавном, репресивног карактера, што значи да противтероризам наступа после извршеног терористичког акта, мада противтерористичка борба може да има и своје превентивне ефекте.

Носиоци противтерористичке борбе, у највећем броју случајева, јесу државе преко својих снага и субјеката система безбедности. Међутим, у последње време, у организовању борбе против тероризма нарочито је активна и међународна заједница, односно приступа се организовању колективне борбе против тероризма, тј. стварању тзв. „антитерористичких коалиција” више земаља и њиховом заједничком деловању на спречавање и сузбијању тероризма.

Приликом организовања борбе против тероризма, а у складу са противтерористичким принципима, примењују се разноврсне технике и методе борбе против тероризма. Потребно је напоменути да су носиоци ових активности углавном државни органи и институције, али значајну улогу имају и други субјекти, као и сами грађани. У суштини, носиоци борбе против тероризма су снаге и субјекти система безбедности (полиција, војска, обавештајне службе), али и други чиниоци државе. У зависности од степена угрожености тероризмом, процене безбедносне ситуације и других битних фактора, одређују се мере и радње које ће се користити у борби против тероризма. Све те мере и радње, у најопштијем смислу, могу се поделити на дефанзивне и офанзивне мере и радње борбе против тероризма. У дефанзивне мере и радње убрајају се: васпитне мере и радње, мере и радње непосредне заштите (физичка и техничка заштита) и пропагандне мере и радње. У офанзивне мере и радње могу се сврстати: борбене радње, мере и радње за савлађивање и неутралисање терориста и терористичке групе. Дефанзивне мере и радње су углавном превентивне мере и радње и усмерене су на спречавање могућих терористичких напада, док су офанзивне мере и радње репресивног карактера и примењују се после извршеног терористичког акта.

Када је реч о техникама и методама борбе против тероризма, акценат се ставља на дефанзивне, тј. превентивне мере и радње, како би се у што већој мери спречили терористички напади. Кључни чинилац дефанзивних мера и радњи јесте разумевање начина на који терористи бирају мете терористичких напада, тачку терористичког напада и терористичке акције надгледања и прикупљања података о потенцијалним метама и тачкама напада, као и о другим слабостима система безбедности. Дефанзивне мере и радње у борби против тероризма можемо посматрати као дефанзивне мере и радње за заштиту објеката као могућих мета терористичког напада, и дефанзивне мере и радње за заштиту лица као могућих мета терористичких напада.

Дефанзивне мере и радње за заштиту објеката

Дефанзивне мере и радње за заштиту објеката који могу бити мета терористичких напада предузимају се у циљу спречавања терористичких напада на потенцијалне објекте тих напада, као што су: државни објекти, дипломатски објекти, верски објекти, итд. Уобичајено је да се објекат штити комбинавањем различитих мера и активности, које се могу поделити у више категорија. Сходно томе, најприсутнији је прстенасти начин заштите објекта којем прети терористички напад.

Први прстен заштите представља непосредну заштиту објекта и подразумева заштиту унутар објекта. Овај прстен може се успоставити системима техничке заштите (алармни систем, видео надзор, итд.), као и системом физичке заштите. Сходно томе, први прстен подразумева укупност мера и радњи које се предузимају унутар штићеног објекта како би се спречило извршење терористичког напада. Овај прстен може се регулисати читавим низом правила, прописа и процедура функционисања унутрашње службе обезбеђења. Такође, овај прстен обезбеђења представља и последњу дистанцу у одбрани од терористичког напада.

Други прстен подразумева непосредну заштиту објекта изван објекта, а може се спроводити системом техничког обезбеђења, физичким обезбеђењем или комбинацијом наведених начина. Други прстен обезбеђења објекта примарно се концентрише на улазе у објекат, тј. на начине непосредне заштите улаза у објекат који се обезбеђује. У том контексту, покривају се сви улази у објекат, дефинишу се процедуре уласка у објекат, врши се контрола уласка у објекат, итд. Поред тога, улази у објекат покривају се одговарајућим видео надзором, као и другим системима заштите (сигурносним рампама, баријерама, и др). Овај прстен обезбеђења објекта представља линију одбране од тероризма која је директно изложена терористичком нападу и обично је прва на удару.

Трећи прстен подразумева анализу објеката и зоне око објеката, као и детекцију надгледања. Овај прстен је „невидљив”, за разлику од наведена два који су „видљиви”, тј. могу се уочити. На овај начин се остварује посредно обезбеђење објекта и то одговарајућом анализом објекта (претње терористичког напада, могућност извођења терористичког напада на конкретном објекту, итд.), анализом зоне око објекта као врло важног фактора заштите објекта од терористичког напада (мапа зоне око објекта, удаљеност објекта од других важнијих објеката, комуникација са другим важнијим објектима итд.) и детекцијом надгледања (откривања терористичког надгледања објекта де-

текцијом локација са којих терористи надгледају објекат, учовањем њихових корелација и грешака). Трећи прстен заштите објекта јесте најважнији прстен за превентивну заштиту од терористичког напада, јер правовременим учовањем потенцијалних терористичких активности могу се предузети конкретне притивтерористичке мере.

Сагледавање наведена три прстена заштите око објекта може се закључити да су сва три прстена подједнако важна, те је нужно успоставити висок ниво комуникације између наведених прстенова, што у пракси даје најбоље резултате.

Да би се могао успоставити потпуни систем дефанзивних мера и радњи за заштиту објекта (прстенова заштите) потребно је узети у обзир одређене параметре као што су: конфигурација објекта, удаљеност од неконтролисана зона, улази (за возила, за пешаке), баријере (ограда или зидови), приступ за особље које не ради у објекту, приступ за сервисне службе, материјал од којег је изграђен објекат, величина објекта (број спратова, ширина објекта), број стаклених површина (њихова величина, да ли су цилиндриране или не, распоређеност), број улаза у објекат, њихова распоређеност, итд.

Препознавање терористичког напада и одговор или зона концентрације подразумева неопходно сагледавање могуће тачке напада и концентрацију снага безбедности да би се спречило терористички напад. Услов за ову меру и радњу јесу правовремено предузете претходне мере и радње, урађена добра процена ситуације и предузимање одговарајућих антитерористичких акција од стране снага и служби безбедности.

Понашања личности терориста посматрају се кроз друштвене узроке који их формирају као такве. Личности терориста врше утицај на друштвене односе: политичке, економске, социјалне и друге детерминанте, друштвене последице и друге факторе који тероризам одређују као друштвену појаву. Како терористи морају, по дефиницији, деловати у непријатељском окружењу, сигурност групе је од примарног значаја.

Постојање више терористичких група повећава могућност обмане приликом преузимања одговорности за нападе. Терористичке организације употребљавају различите облике насиља да остваре публицитет, изазову страх и постигну политичке циљеве.

Терористи често користе медије као мерило за ефикасност извршеног акта. Циљ тих медијских екстраваганција је да се изврши притисак на владе, да се убеди свет и јавност у оправданост њихових активности, а избегне тумачење да је узрок њихове активности криминални акт.

Поједине терористичке организације, као и други недржавни субјекти који примењују самоубилачки тероризам приступају планирању и организовању самоубилачких напада терориста са нарочитом озбиљношћу, развијајући посебну самоубилачку тактику; при томе они самоубилачки тероризам убрајају у посебан облик борбе који има нарочити значај. Популарност овог облика тероризма је велика, како међу снажним тако и међу слабир терористичким организацијама. О томе сведочи и чињеница да је за припаднике Тамилских тигрова и Курдистанске радничке партије посебна привилегија бити бомбаш самоубица. Поред ових, и друге терористичке организације са посебним уважавањем третирају терористе или бомбаше самоубице. Тако бомбаш самоубица често постаје незаменљив начин деловања терористичких организација. Могућност примене силе, која се у овим случајевима акумулира у рукама појединца могла би се показати као релевантан фактор за остваривање постављених политичких и других циљева терористичких организација. Са једне стране сулудост, окрутност и фанатизам бомбаша самоубица, а са друге ви-

сока организованост, увежбаност и софистицираност терористичке организације указују на ново лице тероризма – самоубилачки тероризам.

Самоубилачки тероризам све више постаје глобална терористичка претња. Постаје све очигледније да самоубилачки тероризам није везан само за подручје Блиског Истока и исламске фундаменталне организације. Самоубилачки тероризам полако се преноси и на остале крајеве света. Актуелност самоубилачког тероризма на подручју Блиског Истока, Јужне Африке и Чеченије увећава опасност од његовог ширења првенствено на подручје САД-а, Азије и Западне Европе, али и других подручја на којима делују екстремне терористичке организације. Тако самоубилачки тероризам, због својих специфичности, у првом реду делотворности и релативне једноставности извођења, може да захвати било који део света, а да при томе његови носиоци буду разне терористичке организације, које овакав облик деловања сматрају сврсисходним. Сходно томе, самоубилачки тероризам, постаје светски проблем, који у овом тренутку достиже свој врхунац.¹⁷

Са друге стране, на тероризам велике силе (пре свих САД) гледају као на нови изговор, нови важан инструмент политичке борбе са политичким противницима (противницима глобализације) тако што примењују двоструке стандарде – негде га подржавају, а негде сузбијају. Из тог разлога ни данас, након готово две деценије светске борбе против тероризма, наука нема међународно прихваћену јасну дефиницију шта тероризам јесте, а шта није.

Мале земље су због тероризма приморане да се приклањају великим војно-политичко-економским савезима који их под „паролом заштите“ у суштини гурају у још већи сукоб, стварајући од њих потенцијалне мете. Приметно је, такође, да САД од чланица НАТО-а захтевају смањење војног арсенала, истовремено увећавајући сопствени, уз обећања да ће они заштитити чланице уколико буду предмет напада, а у ствари тиме само увећавају сопствену моћ и ратни потенцијал у односу на друге.

Међународни одговор на претње енергетској инфраструктури

Сагледавајући проблематику критичне енергетске инфраструктуре, увиђа се да њена стабилност у значајној мери побољшава енергетску безбедност. Због низа техничко-технолошких услова, потреба обезбеђења, праћења рада система информатичком и рачунарском опремом, те диверзифицираности појединих система, поставља се питање да ли је могуће поједине сегменте заштите енергетске инфраструкту-

¹⁷ Сведоци смо еволуције самоубилачког тероризма који је од актера са опасаним експлозивним на правама, преко возила натоварених експлозивом еволуирао у акције у којима се терористи само са аутомобилима залете у људи, најчешће на прометним улицама и шеталиштима. Овај, последњи стадијум поред тога што не захтева набавку и активирање експлозива што онемогућује безбедносне службе да идентификују претњу и спрече извршиоце, смањује и трошкове набавке и транспорта експлозива, избегава неопходност обучености актера у руковању експлозивом, такође повећава број присталица за извршење акта јер не захтева жртвовање сопственог живота, а казне за овај акт су често и мање од доживотних затворских казни, при чему је ефекат страха од оваквог акта чак и већи, јер цивили, потенцијалне жртве постају заправо још угроженије свесне омасовљавањем оваквих чина доступношћу извођења.

ре унифицирати? У ствари, да ли их је могуће подвести под праћење, организацију и реализацију задатака из области енергетске безбедности и израдити одређене процедуре како би заштита била целисходнија. Свакако да је крајњи циљ енергетске безбедности да се кроз поштовање израђених процедура, правила, стандарда и упутстава обезбеди достављање потребне количине енергије крајњим корисницима.

Већина међународних субјеката има прописане процедуре заштите енергетске инфраструктуре и енергетских извора. То имају и корпорације и мала и средња предузећа која су опредељена за поједине сегменте енергетске безбедности.

У Европској комисији орган задужен за спровођење законских одредби, инспекцијских програма и расподелу фондова намењених истраживању и развоју знања на пољу критичне инфраструктуре је *Directorate General for Transport and Energy*¹⁸ (Општа управа за транспорт и енергију Европске комисије). У оквиру делокруга рада ова управа сарађује и са другим службама Европске комисије задуженим за политичке аспекте спровођења закона и осигурања законитости (полиције, правосуђа, царине и др.), са операторима енергетских система и са трећим земљама, као и са меродавним међународним институцијама. Концепт „безбедности“ тако подразумева све активности чији је циљ институционална, организацијска, физичка, информатичка и остала заштита енергетске инфраструктуре.¹⁹

С обзиром на све већи дијапазон могућих претњи које угрожавају енергетску инфраструктуру, многи истраживачки програми усмерени су на побољшање система заштите. Већина ових програма усмерава се на свесност о овој проблематици, превентивном раду, поштовању процедура и ублажавању последица евентуално извршеног напада на неко енергетско постројење (физичко или из информатичко-комуникационог простора).

Главне препоруке које се дају међународним субјектима су из следећих области:

- успостављање законских инструмената за безбедност инфраструктуре, капацитета за складиштење, преносних мрежа и постројења (укључујући нуклеарне инсталације);
- препоруке и техничка помоћ земљама чланицама;
- праћење примене националних верификацијских програма;
- координација контаката између земаља-чланица и појединих оператора и
- координација с релевантним међународним и осталим организацијама.

Из сагледавања до сада наведеног, евидентно је да је енергетска инфраструктура добила одраз глобалног, јер чланице удружене у ЕУ препознају ову проблематику и дефинишу смернице без обзира на то да ли је, примера ради, нуклеарна централа на подручју неке локалне заједнице, да ли је значајна за регион или би испадом тог система могло доћи до катастрофалних последица у неколико дивергентних смерова. Она се сагледава и са тачке угрожености земаља чланица, што, опет, неке објекте и инсталације чини европски критичним.

Због наведених глобално/локалних карактеристика, Европска комисија је усвојила пакет мера за заштиту европске критичне инфраструктуре који се састоји од:

- смерница за утврђивање и означавање европске критичне инфраструктуре и процене потребе за побољшање њене заштите, којима се предлажу темељи Европског програма за заштиту критичне инфраструктуре;

¹⁸ Интернет страница: www.directorategeneralfortransportandenergy.com

¹⁹ Tatalović, S. (2008). *Energetska bezbednost i kritična infrastruktura*. Zagreb: Centar za sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, стр. 156.

– саопштења о Европском програму за заштиту европске инфраструктуре, које садржи необавезујуће мере обликоване у циљу олакшавања примене Европског програма за заштиту критичне инфраструктуре и спровођења његовог акционог плана.

Значајније активности на политичком, економском, дипломатском, војном, полицијском, обавештајном плану, те у области судства, почеле су се предузимати у последњих десетак година, будући да су терористички акти, као и бојазан од њих, попримили неслагљиве последице. На националном плану многе земље активно су приступиле планирању и примени стратегија за борбу против тероризма²⁰ како би му се што ефикасније супротставиле. Поред тога, појачана је мултилатерална и билатерална сарадња држава у борби против тероризма, посебно у њиховом деловању у раду међународних организација (чија је област деловања првенствено очување безбедносног окружења у свету). Предузете су мере на плану превенције, кривичног гоњења и кажњавања појединих аката, нарочито међународног тероризма.

У практичном смислу, на националном нивоу, односно на нивоу држава, потребно је да се подржи већи број конвенција из ове области (Конвенција о сузбијању терористичких напада бомбама, Конвенција о сузбијању незаконитих аката против сигурности поморске пловидбе и др.).

Обезбеђење спровођења договора, смерница, аката и практичних радњи заштите енергетске инфраструктуре реализује се на различите начине. У осигурање рута снабдевања енергентима укључен је и *NATO*, који с једне стране обезбеђује руте снабдевања физички, најчешће при морском саобраћају, а са друге успоставља партнерске регионалне односе како би и земље чланице и земље партнери ове алијансе биле сигурније од терористичких напада током транспорта енергената или пиратства.²¹ Значај енергетске безбедности ова алијанса је истакла током самита у Стразбуру и Келну, где је наглашен значај вишеструких рута снабдевања, већег броја добављача енергије и енергената и интерзависности енергетских мрежа.

Закључак

Спречавање тероризма подразумева организовани облик друштвене превенције, криминалну профилаксу као основну функцију криминалне политике, претпоставља познавање криминалних појава, политичких, економских, социјалних и друштвених узрока и услова који до њих доводе, а одвија се кроз превентивну делатност државних органа и друштвених институција и прате је политичке, социјалне, економске, пе-

²⁰ Руски парламент донео је закон који највећим енергетским компанијама, Газпром и Транснефт, омогућава запошљавање и наоружавање приватних безбедносних јединица. Према споразуму, Министарство унутрашњих послова Русије снабдеваће те јединице ватреним оружјем из сопственог арсенала. Присталице таквог плана кажу да руска нафтна и гасна постројења, кључни фактори напретка земље и економског оживљавања, морају бити заштићени од терористичких напада по сваку цену, јер како је навео Александер Гуров, један од 341 посланика који су подржали нови закон у оквиру Думе: „Неколико терористичких напада и настала еколошка катастрофа били би довољни да Руска Федерација моменатално буде проглашена за непоузданог партнера и снабдевача енергетских резерви”.

²¹ Monaghan, A. (2010). „NATO-Targets Energy Security“, у: *Per Concordian-Journal of European Security and Defence Issues*, Volume 1, Number 1, March 2010, стр. 20.

дагошке и друге мере усмерене на отклањање фактора деликвентних појава, па и тероризма. Савремени терористички облици угрожавања вредности друштва, чине нужним висок материјално-технички ниво опремљености органа безбедности, њихову ефикасну организацију, све развијенији простор за примену резултата природних и друштвених наука у остваривању њихове улоге и задатака као стручне службе друштвеног система и њему одговарајућег система безбедности као подсистема друштва. Сагледавајући проблематику критичне енергетске инфраструктуре, увиђа се да њена стабилност у значајној мери побољшава енергетску а тиме и општу безбедност. Систематизовањем постојећих сазнања и пројекцијама могућих решења, без обзира на снагу реалних и потенцијалних противника, одбрана од тероризма је могућа и чини део активности друштва усмерених ка његовом укупном просперитету.

Под одбраном од неоружане агресије и терористичких напада на постројења енергетског сектора, подразумева се темељно преиспитивање постојећих решења у области политике, економије, информисања, културе, образовања, организовања власти, међусобних односа државних органа и институција и њиховог односа према научним и културним институцијама, традицијама и културном наслеђу и другим вредностима и потенцијалима земље као и константно унапређење безбедносне културе и степена заштите објеката у оквиру корпоративне безбедности. Основни захтев је ангажовање свих потенцијала друштва, јер се само тако може парирати очито надмоћнијем непријатељу.

Без обзира на снагу реалних и потенцијалних противника, одбрана од тероризма је могућа и чини део активности друштва усмерених ка његовом укупном просперитету. Систематизовањем постојећих сазнања и пројекцијама могућих решења, неки облици одбране од угрожавања безбедности енергетских постројења могу се концентрисати на: офанзивно спољнополитичко деловање, стратегију економског продора и интегрисања државе у светске економске, политичке и војне токове и превентивно и офанзивно информативно-пропагандно деловање и на спољном и на унутрашњем плану.

Одбрана од агресије још увек остаје незаобилазан проблем, али исто тако је јасно да држава може бити угрожена и унутрашњим сукобима и терористичким нападима чије размере, када су у питању енергетска постројења, по последицама не остају за оружаним сукобима. Тиме се елементи поимања безбедности данас и у будућности померају од војне силе ка ширем подручју друштвене егзистенције, при чему неоружани фактори угрожавања безбедности доминирају, а извор безбедности државе помера се са војних на невојне факторе (контрола тржишта, економија, технологија, комуникације, знање, образовање, научни потенцијали, итд.)

Највећи број малих земаља је неслободан због – од егзистенцијалних до безбедносних проблема. Мале земље су из тог разлога приморане да се приклањају великим савезима који им наводно пружају помоћ у развоју и одбрани а заправо „одузимају” њихову сувереност, ресурсе – природне и привредне, слабе им оружане снаге²² и често гурају у још већи сукоб са оним државама које нису чланице тог савеза. То је нарочито изражено у односима са терористичким покретима, где се после приступања савезима

²² Очигледан је пример готово потпуно уништења националних армија малих земаља које су приступиле НАТО пакту под изговором да ће их највеће чланице заштитити „уколико то буде неопходно” приморавалући их притом да оружје замене оним њихове производње и јединице стационарног типа замене мобилним, како би им јединице биле компатибилне и спремне за учествовање у класичним империјалистичким ратовима широм света.

ради евентуалне заштите сукоб, заправо, само додатно продубљује. На тај начин, државе које заправо нису биле мета терориста, приступањем пакту у којем су чланице и државе у сукобу са терористичким организацијама, постају њихова потенцијална мета.

Тероризам је на почетку 21. века највећи глобални безбедносни изазов и приморава обавештајне агенције из целог света на сарадњу, зато што је изузетно тешко предупредити терористички акт, чак и великих размера, јер га данас може извести појединац уз јако малу логистичку подршку, на било којој тачки планете и из било ког уверења. Зато је неопходна сарадња свих безбедносних чинилаца и инсистирање целокупног друштва на принципима антитерористичке борбе.

Заштита од природних и индустријских несрећа се данас карактерише као једна од основних мисија националних армија и посебно је важно да се у малим земљама цела војна организација, као и остатак система безбедности према сопственим могућностима, укључи у обуку и планирање предупређивања и санације удара, јер мале земље најчешће немају могућности да финансирају довољно велике и обучене специјалне службе за ванредне ситуације.

Литература

[1] Directorate General for Transport and Energy (Општа управа за транспорт и енергију Европске комисије), Интернет страница: www.directorategeneralfortransportandenergy.com

[2] Dujović, J. (2009). *Metode procenjivanja, programiranja i planiranja zaštite i spasavanja – skripta*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka.

[3] Kaith, S. (2008). „International Organization Contribution of Countering Suicide Terrorism“, у: *Defence Against Suicide Bombing Course V*, 22-26 September . Turkey: The Centre of Excellence Defence Against Terrorism.

[4] Mackenzie, C. (2010). *Do no harm – Thales Develops a “complete” network protection system-article*, Defence Technology International.

[5] Milošević, M. (2001). *Sistem državne bezbednosti*. Beograd: Policijska akademija.

[6] Monaghan, A. (2010). „NATO-Targets Energy Security“, у: *Per Concordian-Journal of European Security and Defence Issues*, Volume 1, Number 1, March 2010.

[7] Nye, Joseph S. Jr. (2003). *Understanding International Conflicts*, Fourth edition, (Foreward by Stanley Hoffman). New York: Longman.

[8] Petrović, Z. (2010). *Geopolitika energije*. Beograd: Institut za političke studije Centar „Jugoistok“.

[9] Schmid, P. A. (2006). *Terrorism and Energy Security-Targeting Oil and Other Energy Sources and Infrastructure*. Memorial Institute for the Prevention of Terrorism.

[10] Tatalović, S. (2008). *Energetska bezbednost i kritična infrastruktura*. Zagreb: Centar za sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

[11] Vukić, Z. (2009). *Bosanskohercegovačka elektroenergetska privreda između struke i politike – stanje i perspektive*. Sarajevo: Centar za strateške studije – Centar za regionalnu saradnju.

[12] Šikman, M. (2009). *Terorizam*. Banja Luka: Univerzitet Sinergija, Fakultet za bezbednost i zaštitu Banja Luka.